

บทที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษและฝรั่งเศสสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษและฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรกในสมัยพระเอกาทศรถ เนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2155 แต่การค้าของบริษัทอังกฤษไม่ได้รับผลกำไรมากนัก ดังนั้นใน พ.ศ. 2175 ทางบริษัทจึงปิดสถานีการค้า และใน พ.ศ. 2204 บริษัทของอังกฤษได้เปิดสถานีการค้าขึ้นใหม่อีก ซึ่งสร้างความพหุพระทัยแก่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะพระองค์ทรงยินดีที่จะทำการค้าขายกับอังกฤษ เพื่อจะได้ค้ากันอิทธิพลของฮอลันดาที่กำลังมีอำนาจ และแสดงที่ทำลูกความไทยอยู่¹ แต่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ไม่ประสบผลสำเร็จในการค้าเช่นเดิม ต่อมาทางบริษัทเกิดปัญหาขัดแย้งทางการค้ากับข้าราชการไทยที่เป็นชาวต่างประเทศ เช่น คอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งทำงานอยู่ในกรมท่า และแช่มมวล ไวติ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองมะริด บุคคลเหล่านี้ได้ทำการค้าส่วนตัวแข่งกับบริษัทของอังกฤษ ทำให้ผลกำไรของบริษัทลดลง ใน พ.ศ. 2230 ไทยได้ประกาศสงครามกับ

---

¹ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ, ประวัติการทูตของไทย จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ. ดิลกฤทธิ์ กฤดากร ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501, หน้า 18.

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ¹ เนื่องจากบริษัทของอังกฤษล่งเรือมาปิดเมืองมะริดของไทย² ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษต้องสิ้นสุดลง แต่ยังมีเรือสินค้าเอกชนของอังกฤษเข้ามาค้าขายบ้าง

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส เริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีจุดเริ่มต้นจากพวกบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแพร่คำลัทธิศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2205 เป็นต้นมา ใน พ.ศ. 2223 บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสได้ล่งเรือมาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2228 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงล่งเยอวาลิเอร์ เดอโชมองต์ เป็นราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทย และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงล่งพระวิสุตรสุนทร (โกษาปาน) เป็นหัวหน้าคณะทูตไปเจริญพระราชไมตรีกับฝรั่งเศส ต่อมา พ.ศ. 2230 คณะทูตของฝรั่งเศสชุดที่ 2 ซึ่งมี เดอลาลูแบร์ เป็นราชทูต พร้อมด้วยช่างฝีมือ และทหารฝรั่งเศสเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา และได้ทำสัญญาทางพาณิชย์กับไทย ซึ่งบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า และการศาล³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

² มีสาเหตุมาจากแฉมมวล วัตต์ ปิดเรือของกอลกอนตาในอินเดีย เพื่อตอบแทนการที่กอลกอนตาห้าเรือของเขาที่ซึกรงไทยแตก บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษรับคำสั่งร้องทุกข์จากกอลกอนตา จึงเข้าปิดเมืองมะริด เพราะถือว่าแฉมมวล วัตต์ แย่งการค้าของบริษัท แต่ทางเมืองมะริดสามารถระงับเหตุได้

³ เช่น ให้บริษัทของฝรั่งเศสซื้อขายสินค้าที่กรุงศรีอยุธยาโดยไม่เสียศังกอบ ขนอน และฤชา ยกวันสินค้าต้องห้ามพวกเครื่องเคลือบแก้วที่ต้องขออนุญาตและได้ผูกขาดการซื้อตึกที่เมืองกลาง และถ้าคนในบริษัทเกิดคดีความกันเอง ให้หัวหน้าในบริษัทเป็นผู้ตัดสิน แต่ถ้าวิวาทกับคนนอกบริษัท ให้ตุลาการไทยพิจารณา โดยมีตัวแทนจากบริษัทเข้าร่วมด้วย

ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขณะที่พระองค์กำลังทรงประสูติอยู่นั้น กลุ่มขุนนางไทยซึ่งมีพระเพทราชาเป็นผู้นำ ได้ก่อกบฏโค่นล้มสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) และย้ายฝรั่งเศสเข้ามาในไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองภายในราชสำนักไทยซึ่ง เป็นภัยต่อเอกราชของชาติไทยอย่างมาก¹ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศส เกิดต้องยุติลง เมื่อสิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์บ้านพลูหลวง นับตั้งแต่พระเพทราชาเป็นต้นมา ทรงไม่ค่อยไว้วางใจชาวต่างประเทศ จึงไม่มีนโยบายส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการทูตกับตะวันตก แต่ก็ยังมีเรือสินค้าของชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายบ้าง และค่อย ๆ ลดจำนวนลง จนกระทั่งไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในพ.ศ. 2310

ภายหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกู้เอกราชกลับคืนมาและทรงย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงธนบุรี ไทยต้องทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทำให้การค้ากับต่างประเทศมีน้อย ส่วนใหญ่ค้าขายกับจีน

อังกฤษ เริ่มสนใจดินแดนในแหลมมลายู เพราะความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและเหมาะสมที่จะเป็นเมืองท่าระหว่างเส้นทางการค้ากับจีนและอินเดีย ดังนั้นใน พ.ศ. 2329 ฟรานซิส ไลต์ จึงขอเช่าเกาะหมาก (เกาะป็นัง) จากพระยาไทรบุรี (ฮับดุลลาโมกุลร์มยะ) และใน พ.ศ. 2334 ขอเช่าดินแดนตรงข้ามเกาะหมาก เรียกว่า มณฑลเวลล์เลย์ (Province Wellesley) โดยที่ทางไทยไม่มีปฏิกิริยาต่อการกระทำของพระยาไทรบุรี² ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นไทรบุรีเป็นเมืองประเทศราชของไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2362 ลอร์ด ฟอรัค แรฟเฟิลส์ ขอเช่าเกาะสิงคโปร์จากสุลต่านยะโฮร์ อังกฤษจึงใช้ดินแดนดังกล่าวเป็นฐานในการขยายอิทธิพลทางการเมืองและการเมืองเข้าไปในรัฐต่าง ๆ

¹ ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ, ประวัติการทูตของไทย, หน้า 25.

² วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ, แปลโดยนิจ ทองโล่ภิต (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนักค้าส่งแห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 126.

ในแหลมมลายู¹

ใน พ.ศ. 2364 กองทัพจากนครคีรีธรรมราชลงไปปราบเมืองไทรบุรีที่ตั้งแข็งเมือง ทำให้อังกฤษเกรงว่าจะเสียผลประโยชน์ของตน เนื่องจากทางเกาะหมากต้องซื้อเสบียงอาหารจากไทรบุรี เมื่อไทรบุรีมีภัยล้อมกระทบกระเทือนถึงอังกฤษที่เกาะหมากด้วย และอังกฤษต้องการให้ไทรบุรีเป็นดินแดนกันชนเพื่อป้องกันการขยายอำนาจของไทย และเป็นการเปิดโอกาสให้อังกฤษค้าขายกับรัฐต่าง ๆ ในมลายูได้โดยสะดวก²

ดังนั้นใน พ.ศ. 2365 มาร์ควิส เฮสติงส์ (Marquis Hastings) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่อินเดีย แต่งตั้งให้จอห์น ครอว์เฟิร์ต (John Crawfurd)³ เป็นหัวหน้าคณะทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ มาเจรจากับไทยในเรื่องการค้าและการเมือง การเจรจาในครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 4 เดือน⁴ แต่ครอว์เฟิร์ตไม่ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ และไม่มีการทำสัญญาเป็นทางการ

ในเรื่องการค้า ครอว์เฟิร์ตต้องการให้ไทยแก้ไขวิธีการค้าเสียใหม่ โดยให้ไทยยกเลิกการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้า มาเป็นการค้าเสรีที่เปิดโอกาสให้พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าไทยค้าขายกันโดยสะดวก ซึ่งข้อเสนอนี้รัฐบาลไทยยอมรับไม่ได้ เพราะเป็นการเสียผลประโยชน์ของไทย ซึ่งมิรายได้ส่วนใหญ่จากการผูกขาดสินค้าสำคัญ และเกรงว่าอังกฤษจะเป็นคู่แข่งการค้าสำคัญของหลวงและเจ้านายที่ส่งไปค้าขายกับประเทศใกล้เคียง พร้อมทั้งไม่ค่อยไว้วางใจอังกฤษซึ่งกำลังมีอำนาจมากขึ้นด้วย

¹ ลัดโล่ ชันติวรพงษ์, ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก (พระนคร : เคล็ดไทย, 2517), หน้า 11.

² Henry Burney, The Burney Papers, Vol. V, part I (Bangkok :
Printed by order of the Vajiranana National Library, 1910-1914, p. 119.

³ ในจดหมายเหตุไทย เรียกว่า "การะผัด" เป็นผู้รู้ภาษามลายูและชำนาญทางการเมืองบริเวณนี้ เพราะเคยเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่เมือง 3 ปี

⁴ ผู้แทนไทยที่รับบทบาทในการเจรจา คือ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเลขาภิบาลดินทร์ ซึ่งทรงกำกับกรมท่า และพระยาลูกริชวงค์มนตรี ว่าที่พระคลัง ซึ่งต่อมาได้เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิล บุนนาค)

ในเรื่องการเมือง รัฐบาลไทยไม่คัดค้านสิทธิของบริษัควินเดียดะวันออกของอังกฤษที่มีอยู่เหนือเกาะปีนัง และดินแดนโปรวิन्ह เวลล์สีย์ แต่รัฐบาลไทยไม่ยอมรับรัฐกรณีที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแจร์น) ออกสืบทอดครองเมืองไทรบุรีตามเดิม¹ เพราะไทยถือว่าเป็นเรื่องการเมืองภายในที่เจ้าพระยาไทรบุรีจะต้องนำเรื่องขึ้นกราบบังคมทูลเอง มิใช่ผ่านทางอังกฤษ ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก

จะเห็นได้ว่าการเจรจาระหว่างไทยและอังกฤษในครั้งนี นอกจากจะขัดกันในเรื่องผลประโยชน์ต่าง ๆ แล้ว ยังมีอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การเจรจาไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ความมุ่งยากในการใช้ล่ามเป็นผู้ช่วยเจรจา เพราะทั้งสองฝ่ายยังไม่สามารถเข้าใจภาษาซึ่งกันและกันได้ การที่ครอว์เฟิร์ตไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมของไทย ทำให้ครอว์เฟิร์ตดูหมิ่นคนไทย เช่น การไม่สวมเสื้อของขุนนางไทย และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนปะปนกับงานในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในกรมท่าของไทย และการที่คณะของครอว์เฟิร์ตได้ลอบทำแผนที่ฝั่งทะเลตะวันออก ปากทางเข้าสู่ลาว-ไทย แต่รายงานการเจรจา และเรื่องราวต่าง ๆ ของไทยด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของครอว์เฟิร์ตเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลอังกฤษในการดำเนินนโยบายทางการต่างประเทศต่อไทยในระยะต่อมา

---

¹พ.ศ. 2363 เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแจร์น) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองประเทศราชของไทยไม่พอใจไทย จึงรับคำชักชวนของพระเจ้าจักรายเมง แห่งพม่าจะมาตีหัวเมืองภาคใต้ของไทย เมื่อเกิดปัญหาการเมืองภายในพม่า แผนการนี้มีถึงระงับไป ใน พ.ศ. 2364 เจ้าพระยาบวรราชนิธิยุทโธปราช (น้อย) ยกกองทัพลงไปตีเมืองไทรบุรี เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแจร์น) สู้ไม่ได้จึงหนีไปพึ่งอังกฤษที่เกาะปีนัง ดังนั้นเจ้าพระยาบวรราชนิธิยุทโธปราช (น้อย) จึงตั้งข้าราชการไทยเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี ทำให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแจร์น) เกิดเสียดายเมืองไทรบุรี จึงขอให้อังกฤษเป็นทูตมาเจรจาเพื่อขอเมืองไทรบุรีคืน

การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยและอังกฤษ พ.ศ. 2369

พ.ศ. 2368 ลอร์ด แอมเฮิสต์ (Lord Amhurst) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย ได้แต่งตั้งให้ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney)¹ เป็นทูตเข้ามาเจรจาขอทำสัญญากับไทย โดยมีจุดประสงค์สำคัญคือ เรื่องการเมือง และการค้า ในเรื่องการเมือง คือ อังกฤษต้องการชักชวนให้ไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ ซึ่งกำลังทำสงครามกับพม่า โดยให้ไทยส่งกองทัพ และสัตว์พาหนะให้อังกฤษ โดยอังกฤษจะยกเมืองมะริด และตะนาวศรีซึ่งพม่าได้ยึดครองไปเมื่อ 60 ปีก่อน คืนให้ไทย² แต่รัฐบาลไทยยังลังเลใจอยู่ และในขณะเดียวกัน อังกฤษกำลังเป็นต่อในสงคราม ซึ่งเสียดายดินแดนที่จะยกให้ไทย จนในที่สุดสงครามยุติลงด้วยการที่อังกฤษเป็นฝ่ายเสียหายนะ ส่วนเรื่องการค้านี้ อังกฤษต้องการจะให้ไทยลดอัตราค่าภาษี และสิทธิแก่พ่อค้าอังกฤษในการซื้อขายสินค้าได้เสรีขึ้น

เฮนรี เบอร์นี ใช้เวลาในการเจรจากับรัฐบาลไทยประมาณ 5 เดือน ในที่สุดก็ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ เมื่อ 20 มิถุนายน 2369 เรียกว่า สนธิสัญญาเบอร์นี ประกอบด้วยสนธิสัญญา 2 ฉบับ คือสัญญาทางพระราชไมตรี 14 ข้อ และสัญญาทางการพาณิชย์ 6 ข้อ ซึ่งต้องใช้ภาษาในสนธิสัญญาถึง 4 ภาษา คือ ไทย อังกฤษ โปรตุเกส และมลายู เนื่องจากยังไม่มีภาษาใดที่จะสามารถเข้าใจกันได้ดี นับว่าเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกที่ไทยทำกับประเทศตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์

¹ คนไทยในสมัยนั้น เรียกว่า "กะปิตัน หันตรี บารณี" เคยรับราชการอยู่ที่ป็นถึง 12 ปี และเป็นข้าราชการอังกฤษคนเดียวที่พูดภาษาไทยได้ และคุ้นเคยกับเล่นนาบตี และขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเป็นอย่างดี

² กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 เรื่อง ทูตฝรั่งเศสสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณ, 2479), หน้า 39.

จากใจความในสนธิสัญญาเบอร์นีที่เกี่ยวกับทางด้านการเมืองจะเห็นได้ว่า ในข้อที่ 13 นั้น อังกฤษยอมรับสิทธิของไทยที่มีอยู่เหนือไทรบุรีอย่างเต็มที่ และจะไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับกิจการทางการเมืองในเมืองในไทรบุรี และจะคอยป้องกันไม่ให้พระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับไปก่อความวุ่นวายแก่ไทรบุรี และเมืองขึ้นอื่น ๆ ของไทรบุรี พร้อมทั้งจะให้พระยาไทรบุรีไปอยู่ที่อื่นที่ไม่ใช่เกาะหมาก ไทรบุรี ประ เสร สสังงอ และพม่า¹ แต่สำหรับเมืองตรังกานูและกลันตันนั้น ในสนธิสัญญาข้อที่ 12 ไม่ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า อังกฤษยอมรับว่าดินแดนเหล่านี้เป็นเมืองขึ้นของไทย เพราะระบุเพียงว่าไทยจะไม่ขัดขวางการค้าของอังกฤษในเมืองดังกล่าว และอังกฤษจะไม่รุกรานเมืองเหล่านั้น² แต่ทว่าไทยตีความว่า เมืองกลันตันและตรังกานูอยู่ในเขตอิทธิพลของไทย ซึ่งอังกฤษยอมรับเช่นเดียวกับไทรบุรี ในขณะที่เดียวกันอังกฤษเห็นว่าในสนธิสัญญาไม่ได้ระบุไว้ชัดเจนเช่นข้อที่ 13 ดังนั้นปัญหาเรื่องเมืองทั้งสองจึงคลุมเครืออยู่ และอาจเป็นช่องทางให้อังกฤษคิดขยายอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทย ก็ได้

ทางด้านการศาล ในสนธิสัญญาข้อที่ 6 กล่าวไว้ว่า คนในบังคับอังกฤษทุกคนที่เข้ามาค้าขายในไทย จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายไทยทุกประการ³ โดยที่ไม่ได้รับอภิสิทธิ์ทางการศาล คือ การขึ้นศาลกงสุลเลย

ทางด้านการค้า อังกฤษได้รับความสะดวกในการค้าเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถค้าขายโดยเสรีได้ทุกอย่าง เพราะในสนธิสัญญาทางการค้าข้อที่ 1 ระบุไว้ว่า ห้ามพ่อค้าอังกฤษซื้อข้าวเปลือกและข้าวสารออกนอกประเทศ และเมื่อมาอาวรุบุตรภักดิ์ต่าง ๆ เข้ามาจะต้องขายแก่รัฐบาลไทยเท่านั้น การเสียภาษีปากเรือเสียตามอัตราที่กำหนดไว้คือ ถ้าเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาเสียวาละ 1,700 บาท แต่ถ้าเรือไม่ได้บรรทุกอะไรเข้ามา เสียวาละ 1,500 บาท⁴

¹ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 1 (พระนคร : กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2511), หน้า 20-21 .

² เรื่องเดียวกัน , หน้า 20.

³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 24.

⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 23.

สนธิสัญญาเบอร์นีที่ไทยทำกับอังกฤษใน พ.ศ. 2369 ไทยได้เปรียบในทุกด้าน ไม่ว่าด้านการเมือง การค้า และการค้า แต่อังกฤษก็ยอมตกลงทำสนธิสัญญา เนื่องจากอังกฤษยังจัดการเกี่ยวกับพม่าไม่เรียบร้อย อังกฤษเกรงว่าไทยอาจจะเข้าร่วมกับพม่าต่อสู้กับอังกฤษก็ได้ ซึ่งจะทำให้อังกฤษต้องเสียเวลาทำสงครามถึง 2 ด้าน

ในพ.ศ. 2376 สหรัฐอเมริกาส่งนายเอ็ดมันด์ โรเบิร์ต มาเจรจาขอทำสนธิสัญญากับไทย โดยยึดถือสนธิสัญญาเบอร์นีเป็นแบบอย่าง

หลังจากนั้นมีเรือจากตะวันตกเข้ามาค้าขายมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นเรือของอังกฤษ ต่อมารัฐบาลไทยเกิดกรณีพิพาทกับพ่อค้าอังกฤษคนหนึ่งคือ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์¹ (คนไทยเรียกว่า หัมแตร์) ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีปฏิกริยาไม่ค่อยเป็นมิตรกับชาวตะวันตก และรัฐบาลได้เริ่มหันมาใช้นโยบายผูกขาดการค้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป คือ เข้าควบคุมการค้าน้ำตาล เป็นต้น และอนุญาตให้ราษฎร (ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน) เป็นผู้ผูกขาดภาษีอากรต่าง ๆ และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนการสร้างกองเรือพาณิชย์ของไทย เพื่อค้าขายกับต่างประเทศ เป็นการแข่งขันกับกองเรือพาณิชย์ของตะวันตก

การที่รัฐบาลไทยหันกลับมาใช้นโยบายผูกขาดการค้า ซึ่งเปลี่ยนจากรัฐบาลมาเป็นเอกชน (เจ้าภาษีนายอากร) เนื่องจากเหตุผลสำคัญทางเศรษฐกิจ คือ การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมค้าขายกับตะวันตกตามสนธิสัญญาเบอร์นีเพราะผลประโยชน์ทางการเมือง คือ ความหวาดกลัวอิทธิพลของอังกฤษ แต่พระองค์ไม่มีพระราชประสงค์จะเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของประเทศ² ดังนั้นพระองค์จึงต้องหาวิธีที่จะทำให้รายได้ของประเทศไม่ลดลงกว่าเดิม

¹ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ไม่พอใจที่รายได้จากการค้าลดลงเพราะรัฐบาลไทยพยายามเข้าควบคุมการค้า เขาจึงหันไปขายฝิ่นซึ่งเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามของกษัตริย์ไทย และขัดต่อสนธิสัญญาเบอร์นี ทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจ และใน พ.ศ. 2387 รัฐบาลไทยไม่ยอมซื้อกำนันที่เขาเข้ามาขาย เพราะเห็นว่าราคาแพง เขาพุดจาตุหมันขุนนางไทย ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงขับไล่ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ออกจากประเทศไทย

² วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ, หน้า 261.

การใช้นโยบายผูกขาดการค้าโดยเจ้าภิณายากรของไทย แม้ว่าจะไม่ได้รับการคัดค้าน โดยตรงจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่มีผลทำให้เรือสินค้าของชาติทั้งสองลดจำนวนลง และต่อมา รัฐบาลของทั้งสองประเทศก็เตรียมส่งคณะทูตมาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้กับไทย

การเจรจาของอังกฤษเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นี (พ.ศ. 2369)

พ.ศ. 2393 ลอร์ด ปาลเมอร์สตัน (Lord Palmerston) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของอังกฤษ แต่งตั้งให้เซอร์เจมส์ บรูค (Sir James Brooke)¹ เป็นหัวหน้าคณะทูตเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นี เพื่อให้ผลประโยชน์ของอังกฤษเพิ่มขึ้น เขาได้ส่งหนังสือ 4 ฉบับและร่างสัญญาใหม่แก่เจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของอังกฤษ 4 ประการคือ 1. ขอนำฝิ่นเข้ามาขายในไทย 2. ขอซื้อข้าวสารไปจำหน่ายต่างประเทศโดยเสรี 3. ขอลดทศกีดอัตราภาษีขาเข้าเหลือภาษีปากเรือวาระ 1,000 บาท 4. ขอตั้งสถานกงสุลในไทย ให้คนในบังคับอังกฤษที่ทำผิดขึ้นศาลกงสุล ลงโทษตามกฎหมายอังกฤษ² เซอร์เจมส์ บรูค อ้างว่าผลประโยชน์จะเป็นของไทยฝ่ายเดียว คือ ถ้าเรือพ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายมากขึ้น รัฐบาลไทยจะเก็บภาษีอากรเข้าท้องพระคลังมากขึ้น เขาอ้างคำนักปราชญ์ผู้หนึ่งว่า

...เมื่อไพร่ฟ้ามั่งคั่งสมบูรณ์ พระเจ้าแผ่นดินก็บริบูรณ์ด้วยดี เมื่อไพร่ฟ้ายากจน พระเจ้าแผ่นดินก็มีแต่จะกระส่ำ...³

ทางรัฐบาลไทยได้ส่งหนังสือตอบปฏิเสธข้อเสนอกทั้งหมดของ เซอร์เจมส์ บรูค ทำให้เขาเดินทางออกจากประเทศไทยด้วยความไม่พอใจและมีความคิดเห็นว่า อังกฤษจะต้องใช้กำลังทหารเมื่อถึงคราวจำเป็น

¹ คนไทยเรียก "เยสส์ปู้ด" ซึ่งตำรางตำแห่งราชาแห่งแคว้นชาราวัค

² กรมศิลปากร, จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เยสส์บรูคเข้ามาขอทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิพิธพระนครนาคร, 2466), หน้า 36-39.

³ นันทา วรเนติวงศ์, ชีวประวัติเซอร์เจมส์ บรูค ราชาแห่งชาราวัค ผู้เป็นราชทูตของอังกฤษมาประเทศสยามใน พ.ศ. 2393 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514), หน้า 74-75.

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศส ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่มีการเปิดสัมพันธ
 ทางการทูตกันเป็นทางการ แม้ว่าไทยได้แสดงความปรารถนาที่จะมีสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศส แต่อย่างใกล้ชิด
 เพราะไทยมีนโยบายต้องการจะให้มหาอำนาจดวงดลย์อำนาจกันเอง ภายหลังจากที่ไทยลงนาม
 ในสนธิสัญญากับอังกฤษใน พ.ศ. 2369 และลงนามในสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. 2376
 ดังนั้น ใน พ.ศ. 2383 รัฐบาลไทยได้แจ้งต่อกงสุลฝรั่งเศสที่เกาะสิงคโปร์ว่า รัฐบาลสยามใคร่ที่
 จะทำให้การค้าขายระหว่างประเทศสยามและฝรั่งเศสได้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่รัฐบาลฝรั่งเศสได้พิจารณา
 ข้อเสนอนี้ของฝ่ายไทย¹ เนื่องจากฝรั่งเศสมีลัทธิในดินแดนอื่น เช่น เวียดนาม มากกว่าไทย

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยและอังกฤษ ใน พ.ศ. 2389 เป็นสนธิสัญญาฉบับ
 แรกที่ไทยทำกับชาติตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งอำนวยความสะดวกแก่ไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ
 ด้านการค้า เนื่องจากคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาพำนักหรือค้าขายในไทย ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย
 ไทยทุกประการ เพราะไม่ได้รับอภิสิทธิ์ทางการค้าในฐานะชาวต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทย
 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษเช่น
 รัชกาลต่อมา

¹ วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ, หน้า 225